

У зв'язку з реформуванням системи освіти та навчанням іноземних мов в контексті діалогу культур все більше уваги приділяється формуванню соціокультурної компетенції (СКК). Одночасному вивченню мови і культури країни сприяють фольклорні матеріали, оскільки містять невичерпне джерело знань про історію, звичаї, традиції, мову, менталітет та поведінку носіїв мови.

Отже, фольклор постає одним із найважливіших засобів формування СКК студентів мовних спеціальностей.

Проблему формування англомовної СКК студентів мовних спеціальностей досліджували такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як: М. Аріян, Є. Верещагін, І. Воробйова, Н. Ішханян, Т. Колодько, О. Коломінова, Ю. Кузьменко, В. Костомаров, Є. Пассов, В. Редько, В. Сафонова, Л. Смелякова, О. Соловова, С. Тер-Мінасова, Г. Томахін, В. Топалова, А. Щукін, P. Adler, L. Bloomfield, D. Brown, J. van Ek, E. Hall, R. Lado в різних аспектах.

Однак формування СКК засобами англійського фольклору не знайшло свого відтворення у практиці навчання іноземних мов. Тому на сьогоднішній день існує необхідність у формуванні комплексного уявлення студентів про англійський фольклор (АФ) та розробці відповідної системи вправ.

Метою роботи було розробити систему вправ з формування СКК студентів мовних спеціальностей засобами англійського фольклору.

Система вправ є головним чинником, який забезпечує навчальний процес та досягнення успіху в оволодінні мовою. При розробці системи вправ з формування СКК студентів мовних спеціальностей засобами АФ було враховано: 1) сутність та структуру поняття «соціокультурна компетенція студентів мовних спеціальностей» у використанні АФ, під яким ми розуміємо: - набуття знань про англійський фольклор, систему фольклорних жанрів, лінгвістичні особливості фольклорних текстів, ЛО з соціокультурним компонентом семантики, що відзеркалюють культуру, історію, традиції і досвід носіїв мови; - формування навичок і вмінь самим адекватно користуватись цими знаннями і навчати учнів розуміти і використовувати фольклорний матеріал під час сприйняття і породження мовлення з метою досягнення взаєморозуміння в процесі англомовної комунікації; - розвиток світогляду студентів та їх сприйняття себе як носіїв міжнародних цінностей; - розвиток англомовної культури студентів; 2) лінгвістичні та психолого-педагогічні передумови формування СКК студентів мовних спеціальностей засобами АФ; 3) певні дидактичні, методичні, лінгвістичні та психологічні принципи, які є підґрунтям для функціонування системи вправ; 4) критерії відбору навчального матеріалу.

Розроблена система вправ складається з чотирьох підсистем. Перші три підсистеми: 1) підсистема вправ для роботи з формами малих жанрів АФ (загадки, лімерики, прислів'я та приказки, лічилки, загадки, що римуються, нонсенси, кумулятивні вірші, скоромовки, вірші / пісні до дитячих ігор, вірші, колискові пісні); 2) підсистема вправ для роботи з прозовим фольклором (казки, легенди, міфи); 3) підсистема вправ для роботи з поетичним фольклором (народні пісні, балади), були аналогічні за своїм складом. Матеріал, який включає в себе календарно-обрядовий фольклор (обряди, традиції, свята, забобони, народні прикмети) входить до 2 та 3 підсистем.

Кожна підсистема базувалася на теорії повного засвоєння. Проаналізувавши класифікації рівнів засвоєння, що були запропоновані вченими (В. Беспалько, Б. Блюм, П. Гальперін, Р. Ганьє, В. Краєвський, І. Лернер, С. Рубінштейн, Н. Талізін), ми дійшли висновку, що трьохрівнева структура процесу засвоєння, запропонована І. Лернером та В. Краєвським, найповніше відповідає завданням та цілям нашого дослідження та характеру навчального матеріалу. За І. Лернером та В. Краєвським, процес засвоєння складається з таких рівнів: 1) сприйняття, осмислення, запам'ятовування; 2) застосування знань у схожій ситуації за зразком; 3) застосування знань у новій ситуації [1, С. 24]. Співвіднесення означених рівнів засвоєння з методично-релевантними ознаками навчального матеріалу дозволило виокремити такі рівні засвоєння фольклорного матеріалу: ознайомлення (сприйняття, осмислення, узагальнення), первинне закріплення (запам'ятовування, відтворення, повторення), застосування (застосування у стандартних ситуаціях, у частково-нових ситуаціях, організація творчої мовленнєвої діяльності).

Отже, кожна підсистема включала: 1) рівень ознайомлення з жанрами АФ; 2) рівень первинного закріплення соціокультурної інформації з АФ; 3) рівень застосування соціокультурної інформації з АФ студентами мовних спеціальностей на практиці.

4 підсистема вправ включала рівень професійного застосування. Її було введено з метою навчити студентів мовних спеціальностей (майбутніх учителів іноземної мови) самостійно працювати з фольклорними текстами та використовувати методичний потенціал АФ під час навчального процесу.

Представимо першу підсистему вправ – вправи для роботи з формами малих жанрів АФ. Мета першої підсистеми вправ – ознайомити студентів з малими жанрами АФ, озброїти знаннями щодо національно-культурних особливостей АФ, збагатити словник студентів ЛО із національно-культурним компонентом семантики. Завдання: 1) сформувати систему знань про малі жанри АФ та сферу їх використання носіями мови, порівняти їх з жанрами фольклору у рідній мові, виокремити спільні та відмінні характеристики; 2) розвинути навички та вміння: розпізнавати та розуміти імпліцитну соціокультурну інформацію, що закладена у фольклорних матеріалах; здобувати соціокультурну інформацію із фольклорних текстів (ФТ); розуміти і адекватно вживати ЛО з національно-культурним компонентом семантики.

На рівні ознайомлення при виконанні першої підсистеми вправ студенти виконували I групу вправ, до неї відносилися вправи на: 1) налаштування студентів на тематику заняття; 2) ознайомлення з малими жанрами АФ (розпізнавання форм малих жанрів АФ; ознайомлення з їх структурою, компонентним складом, тематикою; розуміння імпліцитної соціокультурної інформації, закладеної у малих жанрах АФ); 3) вправи на ознайомлення з ЛО з національно-культурним компонентом у ФТ (робота зі словником; складання лінгвокраїнознавчого коментаря з метою з'ясування походження значення ЛО з національно-культурним компонентом у складі малих жанрів АФ; пояснення значення ЛО з національно-культурним компонентом; порівняння, переклад. Типи вправ: некомунікативні, умовно-комунікативні, рецептивні, рецептивно-репродуктивні, репродуктивні.

Наприклад: Вправа 1. Тип: умовно-комунікативна рецептивно-продуктивна. Мета: налаштувати студентів на тематику заняття, визначити рівень їх обізнаності з формами малих жанрів АФ. Інструкція: Answer the questions: 1. Have you ever read nursery rhymes / riddles / limericks / proverbs and sayings? 2. Which nursery rhymes / riddles / limericks do you know? 3. Which English proverbs and sayings do you know? 4. What characters from English nursery rhymes do you know? Засіб контролю: контроль з боку викладача.

На рівні первинного закріплення студенти виконували II групу першої підсистеми вправ, до неї відносилися вправи

на: 1) розуміння соціокультурної інформації, вилученої з малих жанрів АФ (добір необхідних слів до відповідних форм малих жанрів АФ за змістом з використанням опори та без опори; відновлення тексту за допомогою необхідних мовних одиниць (складання прислів'їв та приказок з окремих слів, відновлення тексту колискових пісень); інтегрування окремих частин в єдине ціле (складання віршів із окремих рядків, складання скоромовок, прислів'їв та приказок з двох частин); 2) вправи на порівняння форм малих жанрів АФ з відповідними формами в українській мові (порівняння складу англійських та українських форм малих жанрів фольклору, знаходження спільних та відмінних рис, пояснення лінгвістичних особливостей ЛО у складі англійських фольклорних текстів малих жанрів; добір відповідників безеквівалентної лексики АФ у рідній мові); 3) вправи на відтворення соціокультурної інформації (актуалізація опорних знань студентів (складання власних прикладів за зразком); редагування тексту (виокремлення прислів'я із вірша); переклад з англійської мови на рідну і навпаки; контекстуальне вживання прислів'їв). Типи вправ: некомунікативні, умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні, репродуктивні.

Наприклад: Вправа 2. Тип: некомунікативна репродуктивна. Мета: навчити студентів реконструювати лексичне наповнення англійських прислів'їв та приказок. Інструкція: доберіть необхідні слова до прислів'їв та приказок. Ключові слова: wood, Holland, mountains, hills, cloud, streams, tide, stronger, blows, coals. Засіб контролю: контроль з боку викладача. 1. As old as the 2. It is an ill wind that ... nobody good. 3. There are more ways to the ... than one. 4. Time and ... wait for no man. 5. Carry ... to Newcastle. 6. Friends may meet but ... never. 7. Nurture is ... than nature. 8. One ... is enough to eclipse the sun. 9. The Dutch have taken ... ! 10. Little ... make great rivers.

На рівні застосування студенти виконували III групу першої підсистеми вправ. До неї відносилися вправи на активізацію та закріплення соціокультурного матеріалу: 1) пізнавально-пошукові: (самостійний пошук фольклорного матеріалу за темою заняття, складання комплексного коментарю / колажу / проекту); 2) проблемно-аналітичні: (порівняння соціокультурної інформації, вилученої із англійських ФТ із подібною інформацією у рідній культурі, характеристика фольклорних жанрів; етимологічне дослідження прислів'їв; дослідження походжень англійських свят / традицій); 3) комунікативно-орієнтовані (висловлювання власної думки з опорою на ключові слова, презентація нового фольклорного матеріалу / проекту в аудиторії). Типи вправ: некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, продуктивні.

Наприклад: Вправа 3. Тип: некомунікативна репродуктивна. Мета: навчити студентів самостійно проводити пошук фольклорного матеріалу в мережі Internet та довідковій літературі. Інструкція: до виділених слів у поданому прислів'ї доберіть нові прислів'я та приказки. Використовуйте словники, збірники прислів'їв, ресурси мережі Internet. **Money spent on brain never spent in vain.** Наприклад: An old dog barks not in vain. Indulge in vain hopes. Засіб контролю: самоконтроль, контроль з боку викладача.

До другої підсистеми вправ було віднесено вправи з англійським прозовим фольклором (АПрФ): казка, легенда, міф [2, С. 324]. Мета другої підсистеми вправ – ознайомити студентів з жанрами АПрФ, озброїти знаннями щодо національно-культурних особливостей АПрФ, збагатити словник студентів ЛО із національно-культурним компонентом семантики. Завдання: 1) сформулювати систему знань про АПрФ, порівняти сюжети жанрів АПрФ з відповідними сюжетами у світовій та у рідній культурі, виокремити спільні та відмінні характеристики; 2) розвинути навички та вміння: розпізнавати та розуміти імпліцитну соціокультурну інформацію, що закладена у фольклорних матеріалах; здобувати соціокультурну інформацію із ФТ; розуміти і адекватно вживати ЛО з національно-культурним компонентом семантики.

На рівні ознайомлення при виконанні другої підсистеми вправ студенти виконували I групу вправ, до неї відносилися вправи: 1) для налаштування студентів на тематику заняття; 2) на ознайомлення з жанрами АПрФ (розпізнавання жанрів АПрФ, ознайомлення з їх лінгвістичними особливостями (мовою, структурою, компонентним складом, тематикою); розуміння імпліцитної соціокультурної інформації, закладеної в АПрФ); 3) на ознайомлення з ЛО з національно-культурним компонентом у ФТ (робота зі словником; складання лінгвокраїнознавчого коментаря з метою з'ясування походження ЛО з національно-культурним компонентом у складі АПрФ; пояснення значення ЛО з національно-культурним компонентом, добір еквівалентів рідною мовою). Типи вправ: некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні, рецептивні, рецептивно-репродуктивні, репродуктивні, продуктивні.

Наприклад: Вправа 4. Тип: умовно-комунікативна продуктивна. Мета: навчити студентів розуміти імпліцитно виражену соціокультурну інформацію у складі ФТ. Інструкція: Проаналізуйте подані слова з соціокультурним підтекстом, складіть лінгвокраїнознавчий коментар до них: blessing, curse, malison, parish, banns. Поясніть ваше відношення до батьківського благословення. Засіб контролю: самоконтроль, контроль з боку вчителя.

На рівні первинного закріплення студенти виконували II групу другої підсистеми вправ, до неї відносилися вправи на: 1) розуміння соціокультурної інформації, вилученої з АПрФ (знаходження необхідної інформації у тексті; відповіді на запитання до тексту; заповнення таблиці інформацією з тексту та переказ з опорою на отриману інформацію; складання власних запитань до тексту з метою уточнення інформації; виправлення неправильних тверджень); 2) порівняння сюжетів АПрФ з відповідними сюжетами у світовій культурі; порівняння англійських традицій, свят, забобонів із українськими та німецькими, знаходження спільних та відмінних рис); 3) відтворення соціокультурної інформації (актуалізація опорних знань студентів (складання плану та переказ з опорою на план, переказ з опорою на ключові слова / фрази, переказ за ролями / від імені одного з персонажів / з використанням нових мовних засобів); редагування тексту (використання лексики сучасної англійської мови для переказу ФТ замість архаїзмів / історизмів); контекстуальне вживання прислів'їв). Типи вправ: некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні, рецептивно-репродуктивні, репродуктивні, рецептивно-продуктивні, продуктивні.

Наприклад: Вправа 5. Тип: комунікативна продуктивна. Мета: удосконалити вміння говоріння, спираючись на сюжет ФТ, розвинути вміння порівняння спільних та відмінних рис українського, англійського і німецького фольклору. Інструкція: Чи знаєте ви інші казки з таким же сюжетом, як у британській народній казці 'Lazy Jack' (зцілення німій дівчини)? Наведіть приклади в українському та німецькому фольклорі. Виокремте спільні та відмінні риси у сюжетах казок. Засіб контролю: самоконтроль, контроль з боку вчителя.

На рівні застосування студенти виконували III групу другої підсистеми вправ. До неї відносилися вправи на активізацію та закріплення соціокультурного матеріалу:

1) пізнавально-пошукові: самостійний пошук фольклорних матеріалів за темою заняття, складання комплексного коментаря / колажу / проекту / словника для окремого ФТ;

2) проблемно-аналітичні: порівняння соціокультурної інформації, вилученої із англійського ФТ із подібною інформацією у рідній культурі, характеристика жанрів АПрФ, дослідження походжень англійських свят / традицій;

3) комунікативно-орієнтовані: висловлювання власної думки з опорою на ФТ; презентація проекту. Типи вправ: умовно-комунікативні, комунікативні, рецептивно-продуктивні, продуктивні.

Наприклад: Вправа 6. Тип: умовно-комунікативна продуктивна. Мета: сформулювати вміння добирати соціокультурну

інформацію за темою із додаткових джерел та порівнювати іноземну культуру з рідною. Інструкція: Оберіть одне із свят, про яке йдеться мова у легенді 'The drawing of the sword'. Знайдіть інформацію про його святкування у Великобританії. Порівняйте отриману інформацію із святковими традиціями у вашій країні / у Німеччині. Підготуйте коротку доповідь. Засіб контролю: контроль з боку викладача.

Представимо третю підсистему вправ – вправи з англійським поетичним фольклором – АПФ (пісні, балади) [2, С. 325]. Мета третьої підсистеми вправ – ознайомити студентів з жанрами АПФ, озброїти знаннями щодо національно-культурних особливостей АПФ, збагатити словник студентів ЛО із національно-культурним компонентом семантики. Завдання: 1) сформувати систему знань про АПФ; 2) розвинути навички та вміння: розпізнавати та розуміти імпліцитну соціокультурну інформацію, що закладена у фольклорних матеріалах; здобувати соціокультурну інформацію із ФТ; розуміти і адекватно вживати ЛО з національно-культурним компонентом семантики.

На рівні ознайомлення при виконанні третьої підсистеми вправ студенти виконували I групу вправ, до неї відносилися вправи: 1) для налаштування студентів на тематику занять; 2) ознайомлення з такими жанрами АПФ як пісні та балади (розпізнавання форм АПФ; ознайомлення з їх структурою, компонентним складом, тематикою; розуміння імпліцитної соціокультурної інформації, закладеної у АПФ); 3) вправи на ознайомлення з ЛО з національно-культурним компонентом у АПФ (робота зі словником; складання лінгвокраїнознавчого коментаря з метою з'ясування походження значення ЛО з національно-культурним компонентом у складі АПФ; пояснення значення ЛО з національно-культурним компонентом, контекстуальне вживання прислів'їв). Типи вправ: некомунікативні, умовно-комунікативні, рецептивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні.

Наприклад: Вправа 7. Тип: умовно-комунікативна рецептивно-продуктивна. Мета: навчити студентів знаходити та розуміти соціокультурну інформацію закладену в англійській народній пісні. Інструкція: прослухайте колядку 'We wish you a Merry Christmas' (http://www.carols.org.uk/we_wish_you_a_merry_christmas.htm), скажіть, про що йдеться мова у пісні, поясніть значення виокремлених викладачем слів з національно-культурним компонентом семантики. У разі необхідності користуйтеся лінгвокраїнознавчими словниками. Перекажіть зміст пісні своїми словами, використовуючи лексику пісні та знання, отримані з лінгвокраїнознавчого словника про Різдво та традиційні різдвяні страви. Прослухайте пісню ще раз і заспівайте її разом із виконавцями. Засіб контролю: взаємоконтроль, контроль з боку викладача.

На рівні первинного закріплення студенти виконували II групу третьої підсистеми вправ, до неї відносилися вправи на: 1) розуміння соціокультурної інформації, вилученої з АПФ (знаходження необхідної інформації у тексті; добір необхідних слів за змістом до тексту англійських пісень з використанням ключових слів, інтегрування окремих частин в єдине ціле (відновлення тексту пісні за допомогою окремих рядків); відповіді на запитання до тексту; складання власних запитань до тексту з метою уточнення інформації; виправлення неправильних тверджень); 2) вправи на порівняння форм АПФ з відповідними формами в українській / німецькій мові (порівняння складу англійського та українського поетичного фольклору; порівняння англійських традицій, свят, забобонів із українськими та німецькими; знаходження спільних та відмінних рис); 3) відтворення соціокультурної інформації (актуалізація опорних знань студентів (складання плану та переказ з опорою на план / з використанням нових мовних засобів); редагування тексту (використання лексики сучасної англійської мови для переказу тексту замість архаїзмів / історизмів). Типи вправ: некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні, рецептивно-продуктивні, продуктивні.

Наприклад: Вправа 8. Тип: умовно-комунікативна рецептивно-продуктивна. Мета: сформувати навички розуміння студентами особливостей англійської балади. Інструкція: Прочитайте баладу «Robin Hood and Little John». До кожного вірша балади доберіть речення, що передавало би зміст вірша. Використовуйте сучасну англійську мову. Дібрані речення використовуйте як план для переказу подій у баладі. Засіб контролю: контроль з боку викладача.

На рівні застосування студенти виконували III групу третьої підсистеми вправ. До неї відносилися вправи на активізацію та закріплення соціокультурного матеріалу:

1) пізнавально-пошукові (самостійний пошук фольклорних матеріалів, складання комплексного коментаря (колажу) / проекту / словника для окремого ФТ);

2) проблемно-аналітичні (порівняння соціокультурної інформації, вилученої із англійських ФТ із подібною інформацією у рідній культурі, характеристика жанрів АПФ, дослідження походжень англійських свят і традицій);

3) комунікативно-орієнтовані (презентація нового фольклорного матеріалу / проекту в аудиторії, висловлювання власної думки з опорою на ФТ). Типи вправ: умовно-комунікативні, комунікативні, рецептивно-продуктивні, продуктивні.

Наприклад: Вправа 9. Тип: комунікативна продуктивна. Мета: навчити студентів вилучати та систематизувати соціокультурну інформацію за темою занять. Інструкція: Підготуйте проект за темою «Англійський фольклор». Розподіліть роботу між усіма студентами. Розкажіть про види АФ. В якості опору використовуйте підготовлену наочність (схеми, малюнки, приклади). Засіб контролю: контроль з боку викладача.

До рівня професійного застосування відноситься IV група вправ – професійно-орієнтовані вправи. Ці вправи впроваджуються на кожному етапі роботи, оскільки існує необхідність навчити студентів мовних спеціальностей (майбутніх учителів іноземної мови) самостійно працювати з фольклорними текстами, залучати їх до навчального процесу та складати з ними завдання для роботи у класі відповідно до віку учнів. До цієї групи відносилися вправи на: 1) добір фольклорного матеріалу за темами шкільної програми та розробку завдань для учнів: а) початкової школи, б) основної школи, в) старшої школи; 2) адаптація матеріалу до віку учнів; 3) складання соціокультурних міні-словників мовного матеріалу АФ для учнів певного віку; 4) створення вербально-графічної наочності як опори для кращого засвоєння учнями соціокультурної інформації; 5) порівняння сюжетів АФ з українським фольклором; 6) складання контрольного тесту учнів щодо розуміння вивченого фольклорного матеріалу; 7) підготовки фольклорного тексту для драматизації у класі. Типи вправ: некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, продуктивні.

Для підготовки професійно-орієнтованих вправ необхідно враховувати вимоги шкільної програми з вивчення іноземної мови: добір фольклорного матеріалу необхідно здійснювати відповідно до тем ситуативного спілкування та вимог, що ставляться до рівня сформованості СКК залежно від віку учнів; приділяти увагу обсягу висловлювання, який зазначено у програмі щодо монологічного, діалогічного мовлення та обсягу текстів для читання. При розробці вправ необхідно враховувати принцип вікових особливостей учнів, який передбачає відповідність змісту, форм та методів роботи ступеням шкільного курсу та психофізіологічним особливостям учнів.

Наприклад: Вправа 10. Тип: комунікативна, продуктивна. Мета: навчити порівнювати сюжети АФ із українським фольклором. Інструкція: порівняйте сюжет англійської казки 'Johnny-Cake' із сюжетом відомої вам казки «Колобок»? Назвіть п'ять однакових та п'ять відмінних рис у змісті казок. Засіб контролю: контроль з боку викладача.

Підсумовуючи, слід зазначити, що у запропонованій нами системі вправ було представлено вправи із усіма

жанрами АФ та професійно-орієнтовані вправи. Система вправ функціонувала в межах певної моделі навчального процесу та реалізувалася на I-II курсах факультетів іноземних мов.

Література

1. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. – М., 1981. – 240 с.
2. The World Book Encyclopedia. – Chicago: World Book, Inc.; London: World Book, Inc. – V. 7, 1994 – 590 p.